

آسایش در خانه

مطالعه موردی: خانه تاریخی بهنام تبریز

محمدباقر ولی‌زاده‌واغانی*^۱، ناصر موحدی^۲

۱- کارشناس ارشد معماری، مدرس گروه معماری، دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان آذربایجان شرقی، تبریز، ایران
۲- کارشناس ارشد معماری، مدرس گروه معماری، دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان آذربایجان شرقی، تبریز، ایران
(mbvalizadeh@yahoo.com)

چکیده

بشر از دیرباز در پی تأمین آسایش حداکثری برای خود بوده است و راهکارهای گوناگونی در جهت دستیابی به آسایش به کار بسته است. در این بین، مسکن به عنوان مکان وقوع زندگی باید گستره وسیعی از کیفیات را داشته باشد تا انسان در آن به آسایش و آرامش برسد. مقاله حاضر در پی آن است که با مرور مطالعات انجام یافته در ارتباط با خانه و خانه‌های سنتی، به بررسی ساختار فضایی-کالبدی معماری خانه‌های سنتی با تأکید بر خانه بهنام تبریز بپردازد و راهکارها و اصول به کار گرفته شده در ایجاد آسایش در خانه را تفسیر و تحلیل کند. روش تحقیق توصیفی و تحلیلی و متکی بر پژوهش موردی می‌باشد و برای گردآوری اطلاعات از ابزارهای کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، برای نیل به آسایش در خانه‌های سنتی به طیف وسیعی از نیازهای جسمی و روانی انسان پاسخ داده شده است که مهمترین آن‌ها عبارتند از: نیاز به آسایش فیزیکی (موقعیت و دسترسی، استحکام سازه‌ای، تعداد و ابعاد فضاها و ...)، آسایش حرارتی (گرمایش و سرمایش)، آسایش بصری (نور و روشنایی، حریم و محدوده بصری)، تهویه و کیفیت هوا، آسایش صوتی. علاوه بر این، توجه به نیازهای اجتماعی و الگوهای فرهنگی زندگی، خلوت و حس تعلق به مکان و نیازهای معنوی همانند نیاز به پرستش، کمال، زیبایی، عدالت و غیره در ایجاد آسایش و علی‌الخصوص آسایش روانی در خانه تأثیر بسزایی داشته‌اند. در نهایت توجه به این نکته ضروری است که آسایش جسمی و روانی در خانه سنتی، در راستای یکدیگر و تحت تأثیر دیگر شرایط آسایش فراهم شده است. نتایج بررسی خانه بهنام تبریز به عنوان نمونه مورد مطالعه حاکی از آن است که این خانه با تکیه بر منابع طبیعی و امکانات در دسترس و با سازمان فضایی و کالبدی متناسب با منطقه توانسته با ارضاء نیازهای جسمی و روانی، حد قابل قبولی از آسایش را برای ساکنان خود فراهم کند.

واژگان کلیدی: آسایش، آرامش، آسایش جسمی، آسایش روانی، خانه سنتی، خانه بهنام تبریز.

۱- مقدمه

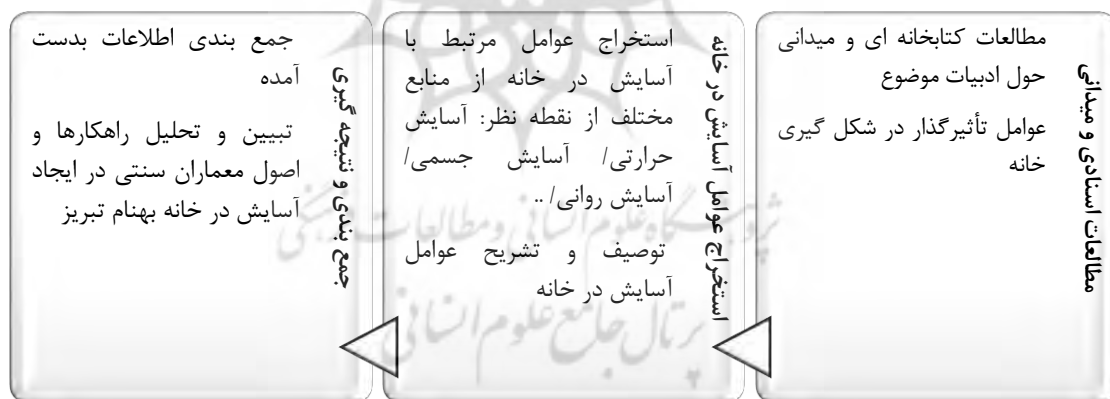
انسان برای برآورده کردن نیازهایش و تأمین آسایش مطلوب برای خود، باید محیط سکونتی مناسبی داشته باشد. ساختمان‌ها به عنوان پوسته سوم انسان، معیاری مهم در سلامت و کیفیت زندگی انسان هستند. سطح بالای آسایش منجر به افزایش روند خلاقیت، التیام و احیاء بدن انسان شده و عملکرد بهتر انسان، در زندگی کاری و روابط اجتماعی را به دنبال دارد (بور، موسل و سکوآرز^۱: ۱۳۹۴: ۳۵). در این بین، مسکن به عنوان مکان وقوع زندگی باید گستره وسیعی از کیفیات را داشته باشد تا انسان در آن به آسایش و آرامش برسد. مسکن بایستی محل به آرامش رسیدن انسان باشد (مسائل، ۱۳۸۸: ۲۹). مسکن و محیط‌های مسکونی

^۱. Bouer Michael, Mosle Peter, Schwarz Michael

به عنوان انسانی‌ترین موضوع معماری، تأمین‌کننده نیازها و زمینه‌ساز آرامش انسان‌هاست. ولی از نظر صاحب‌نظران از اواسط قرن نوزدهم به بعد در پاسخگویی به این نیازها توفیق چندانی نداشته است (پوردیهیمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۳). برخی مطالعات انجام یافته در مسکن ایران نیز حاکی از افول میزان توجه و تأمین نیازهای بنیادین شخص در خانه است. مطالعات انجام یافته در ارتباط با تحولات مسکن اردبیل در گذر زمان نشان داده که الگوی مسکن سنتی بیشتر توانسته نیازهای بنیادین ساکنان را تأمین کند ولی در الگوی مسکن امروزی تأمین نیازها به پایین‌ترین حد خود رسیده است (عظمتی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۰). در طی زمان‌ها، مفهوم خانه از معنی قرارگاه و محل آرامش روان و جسم به مفهوم سرپناه تقلیل یافته است. هر قدر که در خانه کیفیات مسئله است، در سرپناه، کمیات مسئله اصلی است (بهشتی، ۱۳۹۵: ۲۴۰).

در دهه‌های اخیر به دلیل افزایش تقاضا برای مسکن در ایران، تلاش‌های بسیاری برای تأمین مسکن انجام پذیرفته ولی آنچه عموماً نادیده گرفته شده جنبه‌های کیفی بناها در کنار فزونی کمی آن‌هاست (حائری‌مازندرانی، ۱۳۸۸: ۵۷). از طرفی افزایش کمی مسکن با افزایش مصرف انرژی جهت آسایش حرارتی در بخش مسکونی همراه بوده است. در دنیای کنونی افزایش بی‌رویه جمعیت شهرها از یک سو و توسعه بی‌ضابطه شهرها از سوی دیگر و همچنین صنعتی شدن بدون توجه به آسایش و سلامت افراد در فضاهای مسکونی، جوامع بشری را در معرض بحران قرار داده است (افشاری‌بصیر و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۹۸). تغییر و تحولات در مصالح و اصول ساخت و ساز در دوران معاصر علاوه بر اینکه باعث بحران‌های مختلف زیستی شده است، امکان ایجاد آسایش در خانه را نیز به علت عدم سازگاری با محیط و نیازهای انسان با مشکل روبرو کرده است. با توجه به مطالب فوق، سوال قابل طرح در مقاله حاضر این است که؛ برای ایجاد آسایش در خانه به چه کیفیت‌ها و اصولی نیاز است؟ و معماران سنتی با چه راهکارهایی و به چه نحوی آسایش و آرامش را برای ساکنین خانه‌های سنتی فراهم کرده‌اند. در این راستا خانه تاریخی بهنام تبریز به عنوان نمونه موردی، مورد مطالعه قرار گرفته است. برای نیل به هدف، از روش تحقیق توصیفی و تحلیلی و مبتنی بر ابزارهای اسنادی و میدانی بهره گرفته شده است. (جدول ۱)

جدول ۱. روش کار در متن پژوهش (نگارنده)

۲- آسایش و آرامش

آسایش و آرامش به معنای آسودن، آساییدن، استراحت و سکینه و ... آمده است. در لغت آرامش به معنی آرامیدن، فراغت، راحتی، آسایش، طمأنینه، سکینه، صلح، آشتی، ایمنی و امنیت و ... است و در معنی آسایش چنین آمده است: راحت، استراحت، آسانی و آسودگی، فراغ، سکون، بی‌جنبشی، آرام و ... (معین، ۱۳۸۰: ۱۹). معنای این دو واژه در عین مفهوم مشترک، دارای تفاوت ماهوی باهم هستند. آرامش حالتی روانی و درونی است ولی آسایش بیشتر در ارتباط با امکانات و حالت‌های فیزیکی است. «اگر آسایش راحتی جسم است، آرامش راحتی جان است» (بهشتی، ۱۳۹۵: ۲۳۸). جست و جو در مطالعات انجام یافته در ارتباط با آسایش و آرامش در معماری، حاکی از آن است که مفهوم آسایش بیشتر در ارتباط با آسایش جسمی و علی‌الخصوص آسایش حرارتی مورد استفاده قرار گرفته ولی آرامش در معنی گسترده‌تر و بیشتر با مفهوم جسمی و روانی به کار رفته و در برگیرنده مفهوم

آسایش نیز بوده است. در این مقاله، این دو مفهوم هم‌معنی و بیشتر با واژه آسایش به کار برده شده است. نکته مهم این است که فضای معماری این قابلیت را دارد تا نیازهای مادی و روانی انسان را به صورت نسبی تأمین نماید و بستری برای تأمین نیازهای عقلانی و روحانی انسان ایجاد کند (نقره‌کار و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۳). مسکن سنتی به عنوان مهمترین گونه معماری سنتی دارای قابلیت‌هایی است که با نیازهای انسان هماهنگ بود. ولی طی تحول ماهیت خانه در سال‌های اخیر، کیفیت خانه چه از نوع آرامش و چه از نوع آسایش دچار افول شده است (بهشتی، ۱۳۹۵: ۲۴۲). لذا مطالعه ارزش‌های حاکم بر معماری مسکن سنتی را می‌توان به عنوان الگویی شایسته در تدوین اصول کارساز در آرامش و آسایش انسان در معماری مسکن جدید دانست.

معماری همواره در حال تغییر و تحول بوده است و ساختمان‌ها طی قرن‌ها تکامل و استمرار، از حالت سرپناه به معماری کاملی درآمده‌اند که پاسخگوی نیازهای جسمی و روانی انسان‌ها بوده‌اند (حجت، ۱۳۹۱: ۸۷-۱۰۳). ولی با شروع دوران مدرن و شکل‌گیری جوامع مدرن الگوهای معماری تغییر کرده است. معماری جدید، برخلاف معماری سنتی که پاسخگوی نیازهای انسان است، بهره‌مند از تمام دستاوردهای علمی جدید، خود را ملزم به سازگاری با شرایط و نیازهای روانی انسان نمی‌داند. در بناهای مدرن عواملی چون استانداردسازی و همسان بودن تکنیک‌های ساخت مورد توجه بوده است، در حالی که در بناهای سنتی، مسائلی چون موقعیت جغرافیایی، اقلیم، مصالح بومی، آسایش جسمی و روانی و غیره اهمیت ویژه‌ای داشته‌اند. (جدول ۲)

جدول ۲. تحولات اقلیمی، محیطی و عملکردی جهت ایجاد آسایش در معماری (حجت، ۱۳۹۱: ۸۷-۱۰۵)

معماری مدرن	معماری سنتی	معماری غارگونه
<ul style="list-style-type: none"> - معماری پیوسته در حال تغییر و تحول - معماری محصول خرد انسانی و ارزش‌های مادی - قابلیت استقرار در شرایط محیطی گوناگون 	<ul style="list-style-type: none"> - تعریف روابط و کارکردها بر اساس نیازهای انسانی، کارکردی و اقلیمی - ابعاد، شکل، موقعیت و اندازه‌های بهینه و مطلوب - بهترین جهت‌گیری و مناسب‌ترین شرایط اقلیمی 	<ul style="list-style-type: none"> - ابتدایی‌ترین گونه‌های معماری - هماهنگ با محیط و در انطباق با شرایط محیطی - همراهی با نیازهای اولیه و ملموس انسان - اهمیت ایستایی بنا
عدم سازگاری با محیط، افول توجه به نیازهای روانی	آرامش و آسایش	جان پناه و سرپناه

۳- آسایش در خانه

مسکن یکی از مهمترین فضاهای معماری است که رابطه مستقیم با انسان برقرار می‌نماید. مسکن از ریشه سکون به معنای نهفته و آرام، گرفته شده است. واژه سکونت نیز به معنای اقامت کردن و ماندن با آرامش است که واژه آرامش، آن را از ماندن و شب را به صبح رساندن صرف جدامی‌کند (هاشم‌پور و کی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۱۵). خانه مکانی است برای استراحت آدمی و آرامش ذهن (مرتضی^۱، ۱۳۸۷: ۱۳۴). خانه محلی برای حفظ حریم خصوصی بصری و صوتی است (همان: ۱۳۷ و ۱۴۸). خانه مکانی برای تفکر و ذکر و تقدس‌دهی به زندگی انسان است (هاشم‌پور و کی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۱۸ و ۱۹). خانه برای انسان از چنان اهمیتی برخوردار است که می‌توان آن را مرکز دنیای فرد نامید (نوربرگ شولتز^۲، ۱۳۸۱). خانه مکانی است که از آغاز تولد تا پایان زندگی تمام خاطرات، آرزوها و وحشت‌ها، گذشته

^۱ Mortada Hisham

^۲ Christian Norberg Schulz

و حال را یکجا سامان می‌دهد. خانه را نمی‌توان یک باره پدید آورد، خانه از بعد زمان و تداوم برخوردار است (پالاسما^۱، ۱۳۸۹: ۱۱۷). خانه قرارگاه فرد بوده و تکیه‌گاهی برای آرامش و آسایش است (بهشتی، ۱۳۹۵: ۲۳۸). خانه علاوه بر مکانی برای خلوت فرد، اقامتگاه مشترک خانواده بوده و ساختار اجتماعی نیز محسوب می‌شود (پالاسما، ۱۳۸۹: ۱۱۹). خانه مکانی متأثر از الگوهای فرهنگی جامعه و در عین حال هماهنگ با الگوهای فرهنگی و اجتماعی افراد ساکن در آن است. به اعتقاد راپوپورت^۲ عامل فرهنگ و درک انسان‌ها از جهان و حیات که شامل اعتقادات مذهبی، ساختار اجتماعی قبیله، خانواده، روش زندگی و همچنین شیوه ارتباطات اجتماعی افراد می‌باشد، نقش موثری در مسکن و سازمان تقسیمات فضایی آن دارد (مسائلی، ۱۳۸۸: ۲۹). خانه ضمن تبعیت از عامل فرهنگ، مکانی متأثر از عوامل اقلیمی و محل محافظت در برابر تهدیدهای بیرونی است (آقالطیفی، ۱۳۹۱: ۲۹).

چنین تعاریفی، خانه را بسیار پیچیده می‌کند. چراکه خانه را از هر جهت مایه تکامل و تعالی و آرامش انسان می‌داند. تعمق در ادبیات موجود در حوزه خانه، مفاهیم و مؤلفه‌های شخصی، اجتماعی، عملکردی، فرهنگی و کالبدی متعددی همچون؛ ساختار کالبدی خانه، سرپناه، محافظت در برابر تهدیدهای بیرونی، قلمرو، مرکزیت، خانواده، شاخص شأن فردی و اجتماعی، خلوت، دل بستگی، درون، هویت فردی، امنیت، خاطره، فضای شخصی، ثبات، پایداری، صمیمیت، گرمی، راحتی، آسایش، مالکیت، احساس تعلق خاطر، زندگی و ... را به ذهن متبادر می‌کند (آقالطیفی، ۱۳۹۱: ۵۷). خانه سنتی همواره مکانی برای پاسخ‌گویی به تمامی نیازهای انسان بوده است (نقره‌کار و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۸). مطالعات انجام یافته در ارتباط با خانه‌های سنتی، حاکی از پاسخگویی به آسایش و آرامش جسمی و روانی انسان بوده است (همان، ۱۳۹۳؛ حائری‌مزندرانی، ۱۳۸۸). بر اساس پژوهش‌های مختلف انجام گرفته در رابطه با خانه‌های سنتی در اقلیم‌های مختلف ایران، عوامل مختلفی در ایجاد آسایش و آرامش در خانه‌های سنتی دخیل بوده‌اند که در جدول ۳ به طور مختصر به برخی از آن‌ها پرداخته شده است.

جدول ۳. تعاریف و مفاهیم مرتبط با خانه سنتی و عناصر مرتبط با آسایش در آن (نگارنده)

محقق / سال	مفاهیم مورد پژوهش در ارتباط با خانه‌های سنتی	برخی مفاهیم مرتبط با آسایش
افشاری، بصیر، حبیب و مفیدی / ۱۳۹۶	نقش عناصر طبیعت (آب، باد، نور و گیاهان و ...) در اقلیم گرم و خشک ایران با بررسی خانه‌های بومی یزد	آسایش حرارتی / آسایش بصری / نور و روشنایی / تأمین تمامی نیازها
عظمتی، پورباقر و رستمی / ۱۳۹۶	بررسی میزان توجه به نیازهای بنیادین انسان (نیازهای فیزیولوژیک، نیازهای اجتماعی، نیاز به عزت‌نفس، نیاز به خودشکوفایی و ...) در مسکن سنتی تا معاصر اردبیل بر اساس مدل مازلو	آسایش روانی / آسایش جسمی / نیازهای اجتماعی- فرهنگی / امنیت و احترام
زارع‌مهدیه، شاهچراغی و حیدری / ۱۳۹۵	بررسی کیفیت محیطی و آسایش حرارتی فضاهای داخلی خانه‌های سنتی؛ بررسی محدوده آسایش حرارتی خانه‌های شیراز	آسایش حرارتی / آسایش گرمایشی / آسایش سرمایشی
طاهباز و همکاران / ۱۳۹۴	بررسی بازی نور طبیعی در خانه‌های سنتی با تحلیل خانه عامری‌های کاشان؛ بررسی و تأثیر نور فضاهای مختلف خانه	آسایش بصری / محدوده بصری / نور و روشنایی / آسایش حرارتی
نقره‌کار، مظفر و تقدیر / ۱۳۹۳	بررسی خانه زینت‌الملک شیراز و بروجردی‌های کاشان برای ایجاد بستر پاسخ-گویی به نیازهای انسان از منظر اسلام؛ بررسی خانه از منظر نیازهای مادی، نیازهای روانی، نیازهای عقلانی و نیازهای روحانی.	آسایش حرارتی / آسایش جسمی / آسایش روحی و روانی / آسایش بصری / آسایش صوتی
فردانش، محمدحسینی و حیدری / ۱۳۹۳	تحلیل فرهنگی خانه سلماسی تبریز بر اساس نظریه راپوپورت؛ بررسی فضاهای مختلف خانه سلماسی تبریز در ارتباط به پاسخگویی به الگوهای فرهنگی اجتماعی زندگی	آسایش جسمی / آسایش روانی / آسایش حرارتی / نیازهای فرهنگی- اجتماعی
علی‌الحسابی، حسینی و نسبی / ۱۳۹۱	تحلیل کیفیت بصری خانه‌های بافت قدیم بوشهر با توجه به قابلیت و میزان دید؛ بررسی کیفیت بصری و قابلیت دید فضاهای مختلف عمومی تا خصوصی خانه‌ها	آسایش بصری و میزان دید با توجه به عملکرد فضاها

1. Juhani Pallasmaa.

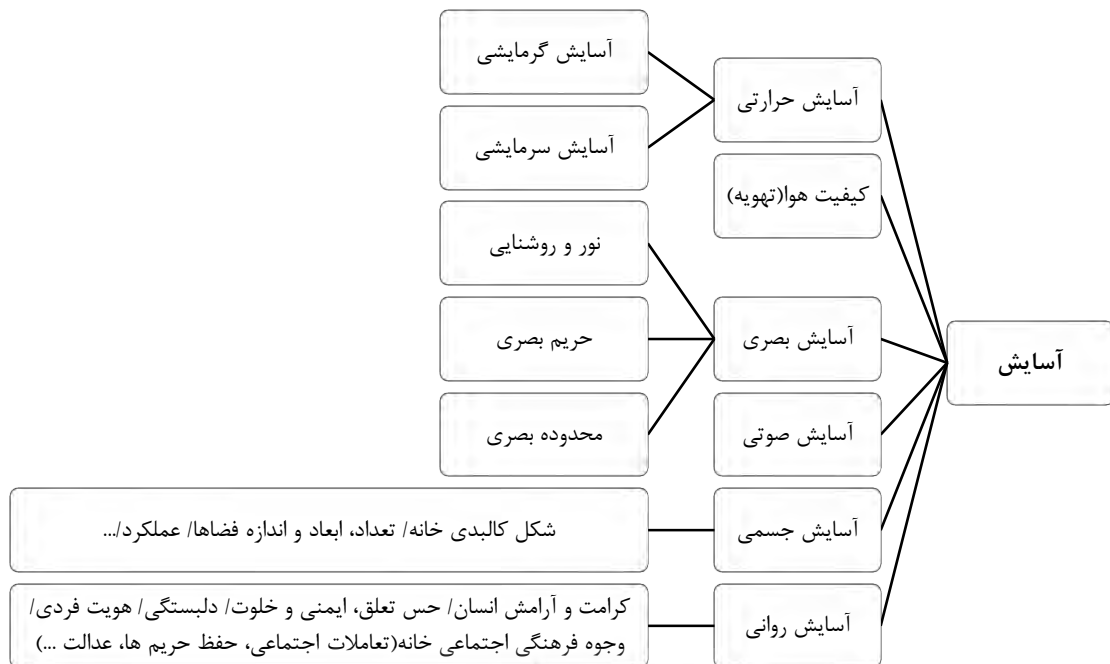
2. Amos Rapoport.

محقق / سال	مفاهیم مورد پژوهش در ارتباط با خانه‌های سنتی	برخی مفاهیم مرتبط با آسایش
معماریان، هاشمی و کمالی‌پور/ ۱۳۸۹	بررسی تأثیر فرهنگی دینی (حفظ حریم خصوصی، حقوق همسایگان و تکریم مهمان) بر شکل‌گیری خانه؛ بررسی خانه در محله مسلمانان، زرتشتیان و یهودیان کرمان	آرامش و صلح/ حریم و امنیت روانی/ سازگاری و هماهنگی اقلیمی/ ...
حائری‌مازندرانی/ ۱۳۸۸	بررسی خانه‌های سنتی و معاصر از نقطه نظر: بررسی فضایی-فعالیتی خانه، بررسی ایستایی و سازه‌ای، بررسی عملکردی، بررسی فرهنگی-اجتماعی خانه، بررسی گونه‌های فضایی خانه، بررسی سازمان فضایی خانه و ...	آسایش جسمی/ آسایش بصری/ آسایش روانی/ آسایش صوتی/ آسایش حرارتی
مسائل/ ۱۳۸۸	تحلیل باورهای دینی در مسکن سنتی ایران با بررسی خانه‌های کرمان؛ بررسی صورت(روابط فیزیکی) و سیرت(حقیقت‌طلبی، خلاقیت، زیبایی و ...)	آسایش حرارتی/ آسایش جسمی/ آرامش ذهنی و روانی

نتایج تحقیقات حاکی از آن است که معماران در هر یک از اقلیم‌های متفاوت به تناسب شرایط جغرافیایی و اقلیمی و فرهنگی با اولویت‌بندی مناسب، از روش‌های متفاوتی برای آسایش بهره برده‌اند. به عنوان مثال استفاده از درونگرایی و بهره‌گیری از حیاط‌های مرکزی و گودال باغچه‌ها در مناطق گرم و خشک، علاوه بر پاسخگویی به آسایش و حریم بصری مناسب و نیازهای فرهنگی و اجتماعی، با شرایط اقلیمی نیز سازگار بوده است. همین حیاط‌ها در مناطق سرد، به دلیل شرایط اقلیمی، بزرگ‌تر و نورگیرتر شده‌اند و گودال باغچه حذف شده است. با حرکت به سمت شمال و اقلیم معتدل و مرطوب، به علت اولویت اقلیمی، شاهد برونگرایی در خانه‌ها هستیم که حریم بصری آن‌ها از طریق وسعت سایت خانه و شالیزارها و پوشش گیاهی اطراف آن حفظ شده است. تنوع مفاهیم مرتبط با خانه و ارتباط پیوسته مسکن با زندگی انسان نشان از پیچیدگی آن است. هر خانه به طور معمول باید با زندگی ساکنان خود مناسبت و هماهنگی داشته و باید بر اساس ویژگی‌های رفتاری، اقلیمی، روانشناختی و فرهنگی کاربران شکل بگیرد، تا بتواند به نیاز آنان پاسخ گوید. برای ایجاد آسایش جسمی و روانی، بایستی فضای زیستی از لحاظ، عملکردی، ابعاد و اندازه، گرمایش، سرمایش و نور و روشنایی و ... متعادل باشد و معماری به عنوان ظرف زندگی، باعث آرامش انسان شده و نیازهای روانی وی را نیز تأمین کند. تأمین توامان نیازهای جسمی و روانی و ایجاد شرایط آسایش، نیازمند برآورده شدن همزمان عوامل مذکور است. چراکه همان‌طور که رودولف آرنه‌ایم^۱ اشاره می‌کند نیازهای فیزیکی و نیازهای روانی را نمی‌توان به سادگی از یکدیگر جدا کرد، چراکه هر دو این نیازها جنبه معنوی روحی دارند. هر نوع میل جسمی انسان، مثل نیاز به غذا و غیره به صورت یک نیاز روانی ظاهر می‌شود. به طور مثال یک دیوار در حله اول برای برآوردن نیازهای فیزیکی ساخته می‌شود اما تزیینات آن نیز ارضاء کننده نیازهای روانی است. فقدان یک دیوار در حله اول اثر فیزیکی دارد، مثلاً باعث سرمای ما می‌شود، اما نبود تزیینات آن نیز باعث ملال و خستگی است که نهایتاً این نیز اثر فیزیکی بر سلامتی ما می‌گذارد(گروتر^۲، ۱۳۸۶: ۵۰۷). با توجه به مطالعات فوق و مفاهیم مرتبط با جدول ۳ شاخص‌ترین اصول و راهکارهایی که باعث برقراری آسایش و آرامش در خانه شده است از منابع مختلف استخراج شده(نمودار ۱) و در ادامه به تشریح و نمود آن در خانه بهنام تبریز پرداخته خواهد شد.

۱. Arnheim Rudolf

۲. Jorg Kurt Grutter

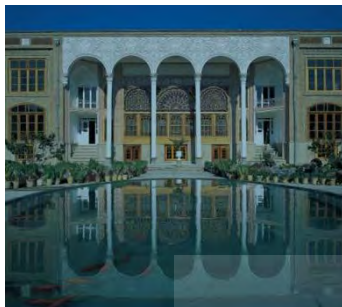
نمودار ۱. برخی از مهمترین عوامل ایجاد آسایش در طرح معماری خانه‌های سنتی بر اساس مبانی نظری و ادبیات تحقیق (نگارنده)

۴- معرفی و بررسی نمونه مورد مطالعه: خانه بهنام تبریز

شهر تبریز با ویژگی‌های خاص آن، همچون وجود زمستان‌های طولانی، خطر قحطی و غارت و تهاجم و خطر دائمی وقوع زلزله، ساکنان تبریز را ملزم به استفاده از تدابیری برای سکونت در این سرزمین کرده است؛ مانند ضرورت تهیه، آماده‌سازی و ذخیره مواد غذایی و هیزم برای زمستان و مواقع سختی، ساخت سازه‌های مقاوم در برابر زلزله، توجه به نیاز گرمایی بنا در زمستان‌های طولانی، رعایت آداب و رسوم شب‌های زمستان و ... (عمرانی و اسمعیلی‌سنگری، ۱۳۸۴: ۱۲۴-۱۳۲). نمونه مورد مطالعه در این پژوهش خانه تاریخی بهنام تبریز می‌باشد. این خانه در محله تاریخی مقصودیه واقع است و در سال ۱۳۷۶ به شماره ۱۸۵۰ ثبت ملی شده است. این بنا از خانه‌های مجموعه دانشگاه هنر اسلامی تبریز (بهنام قدکی/گنجه‌ای‌زاده/صدقیانی) می‌باشد که از قدیمی‌ترین آن‌ها و متعلق به اوایل (بعضا به اواخر زندیه) می‌باشد که در دوره ناصرالدین شاه مرمت و احتمالاً تزیینات نقاشی به آن اضافه شده است (تصویر ۱). بنا مجموعه کامل به صورت اندرونی و بیرونی است. شامل دستگاه ورودی (سردر، هشتی و دالان)، حیاط بزرگ بیرونی، حیاط اندرونی، ایوان ستوندار برای نشیمن تابستانی در جنوب و ... می‌باشد. اتاق‌های زیر طنبی برای نشیمن تابستانی و دیگر اتاق‌ها به صورت انباری درآمده است. این بنا از نظر معماری و تزیینات به عمل آمده در آن و کامل بودن بنا به عنوان یک نمونه خانه مسکونی به مساحت عرصه ۹۰۰ مترمربع و اعیانی ۸۴۰ مترمربع قابل مطالعه بوده دارای اهمیت ویژه است (اسمعیلی‌سنگری و عمرانی، ۱۳۹۳: ۶۹). ورودی این ساختمان از کوچه مشیردفتر و از طریق دالانی در پشت خانه قدکی صورت می‌پذیرد. بیرونی این خانه شامل طنبی (هفت‌دری)، کله‌ای و اتاقی است که در ضلع شمالی حیاط شکل گرفته است (تصویر ۲). اندرونی خانه در شمالی‌ترین بخش ساختمان قرار گرفته که طرفین آن را اتاق‌هایی در قسمت شرق و غرب و مشرف به حیاط اندرونی تشکیل داده‌اند. پشت‌بام اتاق‌های اندرونی به صورت مهتابی استفاده می‌شود. این بخش ساختمان دارای زیرزمین نیز می‌باشد که اتاق‌های زیر طنبی برای نشیمن تابستانی و دیگر اتاق‌ها به صورت انباری و مطبخ در آن مورد استفاده قرار می‌گرفت (کی‌نژاد و شیرازی، ۱۳۸۹: ۷۰). در ادامه با تشریح عوامل آسایش در خانه، به بررسی راهکارهای معماران سنتی در ایجاد آسایش در خانه بهنام تبریز پرداخته شده است.

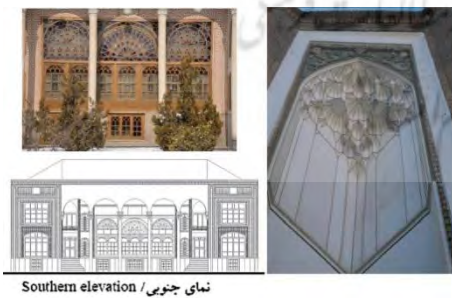
تصویر ۲. نمایی از استقرار بیرونی و درونی خانه بهنام (سازمان میراث فرهنگی استان آ. شرقی).

تصویر ۴. نمای جنوبی (حیاط بیرونی خانه) (کی نژاد و شیرازی، ۱۳۸۹: ۷۱)

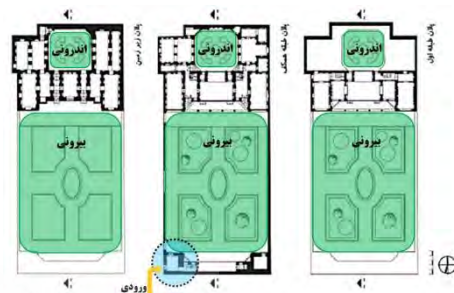
تصویر ۶. تزیینات و نقوش هندسی داخل خانه؛ از راست پنجره کله‌ای رو به طنبی و ارسی هفت‌لنگه (اسمعیلی سنگری و عمرانی، ۱۳۹۳: ۷۱)

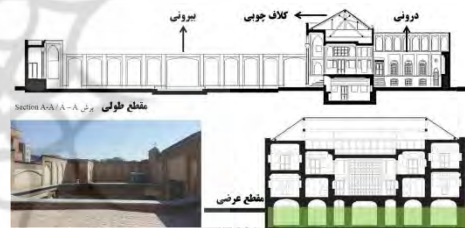
تصویر ۸. از راست؛ مقرنس گوشه حیاط (کی نژاد و شیرازی، ۱۳۸۹: ۷۴)، تزیینات نمای جنوبی (همان: ۷۷) و تزیینات ارسی خانه (نگارنده)

تصویر ۱. موقعیت خانه بهنام در محله مقصودیه (اسمعیلی سنگری و عمرانی، ۱۳۹۳: ۶۹).

تصویر ۳. پلان زیرزمین، همکف و اول خانه بهنام (اسمعیلی سنگری و عمرانی، ۱۳۹۳: ۶۹)

تصویر ۵. مقاطع طولی و عرضی (سازمان میراث فرهنگی استان آ. شرقی) و نمایی از بام اندرونی خانه (نگارنده)

تصویر ۷. سازماندهی فضای بسته (اتاق)، نیمه‌باز (ایوان) و باز (حیاط) و بسط چشم اندازی (همان: ۷۱ و ۷۲)

تصویر ۱۰. از راست هشتی مشترک خانه بهنام و قدکی (اسمعیلی - سنگری و عمرانی، ۱۳۹۳: ۲۲)، دالان خانه بهنام (همان: ۲۴) و کوبه و حلقه ورودی آن (نگارنده)

تصویر ۹. جای آتش در خانه (کی نژاد و شیرازی، ۱۳۸۹: ۷۵)

۱-۴- آسایش جسمی و فیزیکی

یکی از انتظارات مهم از محیط ساخته شده، فراهم کردن سطح قابل قبولی از آسایش جسمانی است که ارضای نیاز به سرپناه هماهنگ با اقلیم و پاسخگویی به نیازهای اساسی اندام‌های انسان در ذیل آن جای دارند (لنگ، ۱۳۸۸: ۱۴۲). خانه برای فراهم کردن آسایش فیزیکی و رضایت ساکنان، بایستی سرپناهی ایمن باشد که اتاق کافی برای خواب، استراحت، غذا خوردن؛ محافظی در برابر صدا و گرد و خاک، خشونت و سوءاستفاده بین فردی، و احتیاج به عناصر مشخصی مانند آفتاب، نورپردازی، گرمایش و فضای سبز را فراهم می‌کند. توجه به نیازهای جسمی و فیزیکی خانه، باعث برآورده شدن و ارضای نیازهای پایه ساکنان می‌شود (پوردیهیمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰). وجه فیزیکی خانه بیانگر شکل کالبدی خانه است و توجه به نیازهای فیزیکی دارد که می‌تواند شرایط زندگی در آسایش فیزیکی را افزایش دهد. از جمله عوامل فیزیکی خانه می‌توان؛ موقعیت و دسترسی خانه، استحکام سازه‌ای و جنس مصالح، تعداد، اندازه و روابط بین فضاها و تطابق با محیط طبیعی را نام برد (هاشم‌پور و کی نژاد، ۱۳۹۱: ۲۱ و ۲۲).

اجزای معماری خانه‌های سنتی (چون حیاط، ایوان، هشتی و ...) شکل و تعریفی پایدار دارند و روابط و کارکردهای بنا تابعی از نیازهای فرد استفاده‌کنندگان است. با متعین شدن شکل، روابط، ابعاد و اندازه‌های بهینه و عناصر معماری، شیوه‌های سازه‌ای، برپایی و پایداری بنا نیز تکامل پیدا می‌کند و در برخورد با مسائل اقلیمی، بهترین محیط آسایش را فراهم می‌کند (حجت، ۱۳۹۱: ۹۲ و ۹۳). در سطح شهری نیز دسترسی به امکانات و بناهای عمومی محله همچون مساجد و بازارها، لازمه زندگی در بافت‌های سنتی بوده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که خانه بهنام تبریز، به نیازهای اساسی و عملکردی زندگی ساکنان پاسخ درخور دارد (جدول ۴) و از طرفی با توجه به اینکه احکام اسلامی بهره‌برداری و استفاده از عناصر و منابع طبیعی مثل آب و نور و باد و خاک حق همه انسان‌ها می‌داند (بقره/۱۶۴؛ انعام/۹۹)، بنابراین معماری و بافت خانه، با بهره‌برداری منطقی از محیط طبیعی و هماهنگی با اقلیم، موجب آسایش جسمی انسان سنتی شده که در ادامه به نحوه نمود آن در خانه‌های سنتی پرداخته شده است.

جدول ۴. آسایش فیزیکی و توجه به نیازهای عملکردی انسان در خانه بهنام تبریز (نگارنده)

آسایش		نمود در معماری خانه بهنام
آسایش جسمی	کالبد خانه و ساماندهی فضایی	درونگرایی خانه (ایجاد محیط امن و آرام) / حیاط خانه همانند قلب و مرکزیت آن (امکان چینش فضاها دور حیاط با نظم خاص و متعالی) / سلسله مراتب فرمی و فضایی (سردر، ورودی، هشتی، دالان، حیاط بیرونی، اندرونی، ...) / تنوع اتاق‌ها (سه‌دری، پنج‌دری و گوشواره)، تجربه زیستن در سطوح مختلف ارتفاعی (زیرزمین، حیاط، بام و ...)، تنوع نورها، تنوع پوشش‌ها (آب، درخت، گل، سبزی، انواع کف‌های آجری و کاه‌گل و ...) / الگوی فضایی باز (حیاط)، نیمه باز (ایوان) و بسته (اتاق‌ها) / ... (تصویر ۲، ۳، ۴ و ۷)
	موقعیت و دسترسی	خوانایی فضایی شامل جهت‌یابی و تمایز فضاهای درون و برون / استقرار و جهت‌گیری دینی و اقلیمی / قرارگیری هر فضایی در جای خود بر اساس استعداد و فعالیت‌ها (فضای اصلی (طنبی) در محور اصلی) / دسترسی به امکانات و تجهیزات / ... (تصویر ۱، ۳ و ۷)
	استحکام سازه‌ای	به‌کارگیری صحیح، بهینه و قانونمند مصالح (نیارش) / کوتاه ساختن، متقارن ساختن و سبک ساختن (کاستن) از وزن بنا با استفاده از کلاف‌های چوبی در سازه خانه / استفاده از مصالح بوم آورد / فضای امن و مقاوم در برابر تأثیرات نامطلوب محیطی / ... (تصویر ۴ و ۵)

آسایش	نمود در معماری خانه بهنام
تعداد، ابعاد و اندازه فضا	توجه به مردم‌واری، تناسب و مقیاس/ تنوع فعالیت‌ها به تبع تنوع فضاها/ تنوع عملکردی در فضاها(حیاط، اتاق‌ها و ...) / قابلیت اجتماعی و انفرادی اتاق‌ها/ تنوع مقیاس فضاها/ وجود اندرونی و بیرونی(فضای مهمانی) در خانه برای آسایش خانواده/... (تصویر ۳ و ۲)

۴-۲- آسایش حرارتی

آسایش حرارتی را می‌توان به سادگی احساس رضایت از محیط تعریف کرد، سطوح فعالیت، پوشاک و میکرو اقلیم‌ها(درجه حرارت هوا، رطوبت هوا، باد) از عوامل اصلی تأثیرگذار در آسایش حرارتی هستند. به عبارتی آسایش حرارتی شرایطی ذهنی است که احساس رضایت از شرایط حرارتی محیط را بیان می‌کند(حیدری و غفاری، ۱۳۸۹: ۳۸). در محاسبه آسایش حرارتی انسان، شاخص‌های تئوری و تجربی زیادی دخیل هستند. آسایش حرارتی انسان نتیجه تعادل انرژی بین سطح بدن و محیط زیست است. مطالعات و پژوهش‌های مختلف انجام شده، تأثیرپذیری فیزیولوژیکی و روانی انسان از شرایط آب و هوایی را به اثبات رسانده- اند(احمدپور کله‌رودی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۰).

تنش‌های نامطلوب سرمایی و گرمایی بر جسم و روان انسان تأثیر گذاشته و باعث ناراحتی و مختل شدن سلامتی انسان می‌گردد. این در حالی است که شرایط مطلوب حرارتی اثرات مثبتی بر جای می‌گذارد. در کل، آسایش حرارتی، مجموعه شرایطی است که از نظر جسمی و روانی مناسب انسان است و انسان برای رسیدن به این شرایط از امکانات طبیعی و مصنوعی در دسترس خود، بهره می‌گیرد. آسایش حرارتی مورد نیاز، به عنوان یک اصل، در مورد حداقل دمای فضا در زمستان و حداکثر دمای فضا در تابستان بیان شده است(بور و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۵)، که از آن با عنوان آسایش سرمایی و آسایش گرمایی یاد می‌شود. در مناطق گرم، دغدغه اصلی در زمینه تأمین آسایش، سرمایش و در مناطق سرد، دغدغه اصلی، گرمایش در فصول سرد است. در ایران به علت دارا بودن، چهار اقلیم متفاوت گرم و مرطوب، گرم و خشک، معتدل و مرطوب و سرد، معماری‌های متفاوتی(به ویژه در طراحی مسکن بومی) هماهنگ با اقلیم بوجود آمده است. خانه‌های سنتی ایران بر اساس موقعیت جغرافیایی‌شان از طریق جهت‌گیری و استقرار مناسب، حیاط‌ها، چیدمان فضاها و فرم کالبدی بهینه، کاهش سطوح خارجی در برابر تابش مستقیم خورشید، استفاده از ایوان و سایبان‌ها، ایجاد سایه‌های مناسب در هر منطقه، بادگیرها، سرداب‌ها، پنجره‌های رو به آفتاب، انتخاب مصالح مناسب و بوم‌آورد و غیره در نامناسب‌ترین شرایط اقلیمی، بهترین محیط آسایش را فراهم می‌آورند. خانه‌های سنتی با بهره‌گیری از عوامل مذکور، به گرما و سرمای اضافی جهت نیل به آسایش داخلی نیاز نداشته و در حین کاهش مصرف انرژی، سلامت و آسایش کاربران را بدون نیاز به ابزارلات گرمایش و سرمایش و تهویه افزایش داده است.

در اقلیم سرد، کاهش بار گرمایش از نظر اقتصادی و امنیت تأمین انرژی در اولویت قرار دارد. لذا به منظور سهولت در گرمایش در مناطق سرد از فضاهای بزرگ اجتناب می‌شود و برای گرم کردن فضاها از راهکارها و الگوهای معماری مختلف جهت بهره‌گیری از انرژی‌های طبیعی استفاده می‌شود و در صورت نیاز گرمایشی زیاد به کرسی پناه می‌برند(قبادیان، ۱۳۸۷). استفاده از شومینه یا آتشدان‌ها راه‌حلی دیگر جهت گرمایش فضاها در اقلیم سرد است. اهمیت اجاق یا آتش حس خانه بدیهی است. نیروی نمادین اجاق بر ظرفیت ترکیب تصاویر بدوی آتش محافظ زندگی، تجربه آسایش فردی و نمادهای اتحاد و وضعیت دسته‌جمعی استوار است(پلاسا، ۱۳۸۹: ۱۲۰).

کیفیت هوای داخل از موارد دیگر مؤثر در کیفیت فضای داخلی و عاملی مهم در سرمایش فضا است. هوا جزء اولین و مهمترین اسباب ضروری سلامتی انسان است. کیفیت هوا در خانه، تعیین کننده سلامت انسان است و کیفیت پایین هوا از عوامل ناراضیاتی در خانه است(بور و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۵). بنابراین بهره‌مندی از باد در معماری خانه برای تعویض هوا و کیفیت هوای خانه و همچنین سرمایش و تهویه طبیعی ضروری است. با‌ها نقش حیاطی در تصفیه و یا ایجاد آلودگی در شهرها دارند، بنابراین در انتخاب محل استقرار، شکل کالبدی ابنیه شهر مؤثراند(حمزه‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۴). از ساده‌ترین روش‌ها در تهویه و استفاده از باد در خانه؛ تهویه طبیعی از طریق پنجره‌های دیواری و سقفی است. در خانه بهنام تبریز به علت قرارگیری در اقلیم سرد تبریز،

استفاده از تابش خورشید عامل اساسی بوده است. لذا تعبیه بازشوهای متعدد در جبهه‌ی جنوبی بنا علاوه بر دریافت تابش خورشیدی به تهویه بنا در تابستان کمک شده است. در جدول ۵ برخی از مهمترین راهکارهای ایجاد آسایش گرمایی و سرمایشی و تهویه در خانه بهنام تبریز اشاره شده است.

جدول ۵. برخی از مهمترین راهکارهای ایجاد آسایش گرمایی و سرمایشی و تهویه در خانه بهنام تبریز

اقليم	ویژگی اقلیمی	راهکار گرمایشی، سرمایشی و تهویه(کیفیت هوا) در معماری خانه بهنام تبریز
اقلیم سرد و کوهستانی	زمستان بسیار سرد / تابستان گرم	<ul style="list-style-type: none"> - بافت فشرده و متراکم و رفتن در دل زمین برای کاهش تبادل حرارتی با بیرون(تصویر ۵و) - جهت‌گیری مناسب اقلیمی و پنجره‌های روبه جنوب برای بهره‌گیری از تابش خورشید(تصویر ۳و ۴) - استفاده از پنجره‌های چوبی مضاعف و دهلیز و دالان‌ها در ورودی اتاق‌ها برای محافظت اتاق‌ها از سرمای زمستان(تصویر ۷و) - مصالح با ظرفیت حرارتی بالا(دیوار ضخیم از آجر و خشت و چوب و پشت‌بام کاه‌گلی) - استفاده از ایوان و سایبان برای کنترل نفوذ نور و حفاظت نما و پنجره‌های چوبی از گزند باد و باران(تصویر ۷) - استفاده از حیاط پوشیده از پوشش گیاهی و حوض آب برای تأمین رطوبت نسبی، تلطیف و کاهش دمای هوا در تابستان(تصویر ۴) - ایجاد حیاط نسبتاً بزرگ(بیرونی) در جبهه جنوبی بنا برای دریافت تابش آفتاب و حیاط کوچک(اندرونی) برای تهویه و نورگیری و استفاده در تابستان(تصویر ۲و ۳) - استفاده از آتشدان برای گرمایش در فصول سرد(تصویر ۹). - استفاده از بازشوهای متعدد برای تهویه هوا(تصویر ۳، ۴ و ۶)

۴-۳- آسایش بصری

نور علاوه بر خاصیت گرمابخشی، به عنوان عامل روشنایی، تأثیرات فراوانی در کیفیت بصری و فعالیت ساکنان دارد. نور اولین شرط برای ادراک بینایی و تنها یک ضرورت فیزیکی نیست. بلکه ارزش روانشناختی آن یکی از مهمترین عوامل مهم زندگی انسانی در همه زمینه‌ها است. نور علاوه بر استفاده کاربردی، دارای ارزش نمادین نیز است. نور جزئی از ذات زندگی بوده و در بسیاری از فرهنگ‌ها نور یا خورشید به عنوان منبع نور، عنصر خدایی محسوب می‌شده است(گروتز، ۱۳۸۶: ۴۴۹). «نور عام‌ترین صفت حق (و وجود او) در تمامی ادیان و مذاهب، از مذاهب ابتدایی گرفته تا ادیان پیشرفته و حتی فرهنگ‌ها و تمدن‌هاست»(بلخاری‌قهی، ۱۳۸۸: ۳۴۱). نور طبیعی و ارتباط بصری با محیط خارج در فضای زیستی، علاوه بر افزایش کارایی و بازدهی، موجب کاهش اضطراب، بهبود رفتار و نیز حفظ و افزایش سلامتی و آسایش می‌شود(پوردیهیمی و حاجی‌سیدجوادی، ۱۳۸۷: ۶۷)، چرا که پدیده نور به طور اعم و نور روز به طور اخص از اساسی‌ترین نیازهای جسمی و روانی انسان به شمار می‌رود(همان: ۶۸). نور به طور مستقیم از طریق تغییرات در کیفیت دید و به طور غیر مستقیم بر روی احساسات و خلق و خو تأثیر می‌گذارد(همان: ۶۹). تجربیات به اثبات رسانده که هرچه فضا روشن‌تر باشد، محیط دلپذیر و با گذشتن مقدار شدت نور از حدی معین، می‌تواند نامطلوب شود(گروتز، ۱۳۸۶: ۴۵۸).

آسایش بصری با در نظر گرفتن نور روز و روشنایی، محدوده بصری و حفظ حریم بصری خانه تعیین می‌شود. کاربردهای وسیع نور، اعم از عملکردی، فیزیکی و یا معنوی، در معماری سنتی ایران نمود دارد. تأکید بر مفاهیم متعالی و عرفانی نور، تأمین شرایط مناسب برای دید در حین ایجاد حریم، تأکید بر بازی و تنوع نور از راه عناصر معماری، زیبایی بصری نور، جلوگیری از ورود تابش مزاحم و روشنایی بخش‌های مختلف، همواره مرکز توجه معمار بوده است. در خانه‌های قدیمی ایران، شیوه‌های مختلفی برای تأمین نور و روشنایی فضاها بکار رفته است. انواع متداول و بسیار مهم این نورگیرها، نورگیر دیواری ارسی و درپنجره(سه دری یا پنج دری) و نورگیر سقفی و کلاه فرنگی است. در مجموع شش سیستم نورپردازی دیواری و سقفی همراه با بیست و شش نوع نورگیر در معماری ایران وجود داشته است که هر کدام با توجه به محل استقرار و نوع کاربری فضا، دارای معیارهای طراحی و جزئیات

^۱ در قرآن کریم آمده است: «خداوند نور آسمان‌ها و زمین است؛ و مثل نورش همانند چراغ دانی است که در آن چراغی (پرفروغ) باشد...»(نور/۳۵)

اجرائی خاص خود بوده است (Tabbaz&Moosavi, 2009). استقرار دو حیاط بیرونی و درونی در خانه بهنام و با ساماندهی فضاهای نیمه‌باز و بسته در اطراف آن و جهت‌گیری سایر اتاق‌ها نسبت به خورشید به ورود و کنترل میزان ورود نور در داخل فضاها کمک کرده است. فضاهای اطراف حیاط از طریق نورگیری مستقیم از بدنه‌های مشرف به حیاط برای روشنایی بهره برده‌اند. بررسی حضور نور طبیعی در خانه و بهره‌گیری از گرمایش و روشنایی آن همان‌طور که پیشتر شرح آن رفت، موقعی ارزشمند می‌شود که بدانیم حریم بصری ساکنان خدشه‌دار نشده و حریمیت جزء لاینفک خانه باشد. ارتباط بینایی میان درون و بیرون، بر پایه دو عامل است: مقدار نور طبیعی که از بیرون به درون می‌تابد و آزادی دید چه از درون به بیرون و چه برعکس، به شرطی که این دید موجب تضییع حقوق دیگران نشود. چراکه «اصل اساسی حفظ حریم خصوصی خانه، در ارتباط با اصلی است که جداسازی حریم زندگی خصوصی فرد از انظار عموم را واجب می‌داند» (مرتضی، ۱۳۸۷: ۱۳۵). حفظ حریم بصری تأثیر عمده‌ای بر معماری خانه بهنام داشته است. همه فضاهای خانه شامل حیاط، اتاق‌ها و ... حریم خصوصی انسان است و نباید در انظار عموم قرار بگیرند. درونگرایی و تحقق مفهوم اندرونی و بیرونی در این خانه، تدبیری معمارانه به محفوظ ماندن از دید نامحرمان می‌باشد. عدم اشرافیت ارتفاعی، عدم وجود روزن به بیرون، انحراف دید در ورودی و نوع ورود از هشتی به دالان و به خانه، حجاب و حریمیت ایجاد کرده و در نتیجه ارتباط بصری خارج به داخل بنا قطع شده است.

از ابعاد دیگر کیفیت و آسایش بصری، قابلیت و میزان دید می‌باشد، چراکه ادراک ساکنین و رفتار فضایی محیط را تحت تأثیر قرار می‌دهد (علی‌الحسابی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۰). جایگری فضاهای نیمه‌باز در حد واصل بین فضای بسته و باز و وجود بازشوها متعدد در جداره‌های فضای بسته امکان بسط چشم‌اندازی و نوری را برای خانه‌های سنتی فراهم کرده است (حائری‌مازندرانی، ۱۳۸۸: ۱۳۷). وجود دو فضای باز (حیاط‌ها) در دل فضای بسته و اولویت و نظم در چینش فضاها در اطراف حیاط‌های خانه بنام، موجب شده تا از فضاها و اتاق‌های مختلف خانه دید بهتری به حیاط و آسمان برخوردار باشند. در طنبی خانه که دارای شاهنشین با عمق بیشتر هست، ارتفاع تاج پنجره (ارسی) افزایش یافته و ضمن افزایش عمق نفوذ روشنایی، محدوده دید نیز بیشتر شده است. این در حالی است که با استفاده از عوامل کنترل‌کننده روشنایی مثل شیشه‌های رنگی و قاب‌ها ضمن کنترل خیرگی و مشاهده بیرون، از دیده شدن جلوگیری شده است. جدول ۶، برخی از مهمترین راهکارهای معماران سنتی در ایجاد آسایش بصری در خانه بهنام تبریز را نشان می‌دهد.

جدول ۶. برخی از مهمترین راهکارهای معماران سنتی در ایجاد آسایش بصری در خانه بهنام تبریز

آسایش		نمود در معماری خانه بهنام تبریز
آسایش بصری	دید و روشنایی	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد فضاهای خالی (حیاط) بین فضاهای پر (بنا) جهت روشنایی و نورگیری (تصویر ۲ و ۳) - استفاده از شبک، ارسی و غیره برای کنترل نور (تصویر ۶) - استفاده از تزیینات داخلی برای پخش نور و ایجاد روشنایی یکنواخت و غیرمتمرکز (تصویر ۶) - هدایت و جهت‌یابی و تعیین مسیر از طریق ایجاد سلسله مراتب نور در تاریکی (سردر-هشتی-دالان-حیاط) (تصویر ۱۰) - کنترل میزان ورود نور از طریق ساماندهی فضایی باز، نیمه‌باز و بسته (تصویر ۷) - روح بخشیدن به فضا از طریق تجربه‌های متنوع نوری (ترکیب نور با رنگ و هندسه) (تصویر ۸ و ۶) - پولاریزه کردن نور و ایجاد فضایی زیبا، روحانی و معنوی و حس آرامش با استفاده از ترکیب شیشه‌های رنگی (تصویر ۶) - افزایش کیفیت و جذابیت بصری فضا از طریق ایجاد سایه و روشن. - کنترل میزان نور با ابعاد بازشوها و ایوان‌ها و بالکن‌ها (تصویر ۷)
	حریم بصری	<ul style="list-style-type: none"> - تفکیک اندرونی و بیرونی برای ایجاد حریمیت (تصویر ۲ و ۳) - جداسازی حریم زندگی خصوصی افراد از انظار عمومی - حفاظت از حریم بصری خانه‌ها با احداث خانه‌های هم‌ارتفاع و هماهنگ (عدم اشرافیت) (تصویر ۱) - عدم ساخت هرگونه بالکن و ایوان به سمت کوچه و خیابان. - توجه به حفظ حریم بصری، با شکل‌گیری فضاهای متنوع در خانه مانند؛ اندرونی و بیرونی، هشتی و دالان ورودی و غیره (تصویر ۳ و ۱۰)

آسایش		نمود در معماری خانه بهنام تبریز
معماری بصری		- ساماندهی فضاها اطراف حیاط و تعبیه بازشوهای متعدد رو به حیاط (تصویر ۳)
		- بسط چشم‌اندازی به حیاط و فضای باز از طریق فضاهای نیمه‌باز و بازشوهای متعدد (تصویر ۷)
		- امکان رویت آسمان از درون اتاق بواسطه وجود حیاط و عدم اشرفیت ارتفاعی توسط همسایگان.
		- شیشه‌های رنگی، گره‌های چوبی و ... برای کنترل خیرگی و مشاهده بیرون (تصویر ۶)
		- حیاط، یکپارچه‌ترین فضای خانه از نظر بصری (تصویر ۳ و ۲)

۴-۴- آسایش صوتی

آلودگی صوتی به معنی وجود سطحی از صدا است که برای ساکنان محیط آزار دهنده باشد و تأثیرات منفی آن بر روی انسان مشخص شده است. کیفیت صدای موجود در یک مکان، ادراک آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. صدای آزار دهنده، مکالمه، تفکر و استراحت انسان را مختل می‌سازد و می‌تواند منجر به فشارهای روانشناختی شود (لنگ، ۱۳۸۸: ۱۴۷). به عبارتی سلامتی جسمی و روحی می‌تواند از میزان و نوع صداهای محیط متأثر گردد (بور و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۲). به همین خاطر امروزه برای کاهش اثرات مخرب آلودگی‌های صوتی و تأمین آسایش و ارتقاء سلامتی انسان، بخشی از مطالعات محققان به بررسی روش‌های طراحی آکوستیکی ساختمان معطوف شده است. از طرفی حریم صوتی نوعی حریم خصوصی است که اهمیت آن کمتر از حریم بصری نیست و به این معناست که صدای داخل خانه به بیرون منتقل نشود. از این رو برای جلوگیری از انتقال صدای درون خانه به محیط بیرون و همچنین به منظور رعایت حریم‌های صوتی در داخل خانه و علی‌الخصوص در ارتباط با مهمانان، بایستی در خانه اقدامات احتیاطی را به عمل آورد (مرتضی، ۱۳۸۷: ۱۴۸).

چیدمان و ساماندهی معماری خانه بهنام بواسطه وسعت نسبتاً زیاد سطح آن، دارای دو حیاط اندرونی و بیرونی بوده و امکان انتقال سر و صدا در داخل و به خانه همسایگان کم است. همچنین وجود پوشش گیاهی و فضاهای سبز داخل حیاط‌ها به عنوان حایل عمل کرده و این عامل بازدارندگی را افزایش می‌دهد (تصویر ۱ و ۳ و ۴). عواملی دیگری چون پنجره‌های مضاعف ارسی، دهل‌لیزها و دالان‌های ورودی فضاها، جنس مصالح (همانند مصالح خشتی و آجری)، ضخامت دیوارها، پشت‌بام‌ها و کف طبقات از نفوذ صدای ساکنین به خیابان‌ها و خانه‌های مجاور جلوگیری می‌کند. و این چنین جای‌جای خانه فضایی توأم با آرامش کامل شده است. این در حالی است که در خانه‌های معاصر علاوه بر انتقال صدا از طریق سقف طبقات و انواع صداهای تولید شده در بیرون خانه، مجموعه صداهایی نظیر صدای سیفون‌ها، هواکش‌ها، جاروبرقی، ماشین لباس‌شویی، موتورخانه، کولر و ... آرامش صوتی در داخل خانه را با مشکل روبه‌رو کرده است (حائری‌مازندرانی، ۱۳۸۸: ۱۶۸). تأمین آسایش صوتی در خانه‌های سنتی باعث محرمانگی صحبت در فضاهای محصور، بسته و باز شده است.

۴-۵- آسایش روانی

معماری نقش اساسی در افزایش سلامت روحی و روانی انسان دارد. انسان موجودی اجتماعی با نیازهای متفاوت فیزیولوژیکی، روحی و روانی است و برای ایجاد معماری مناسب برای انسان باید به همه این نیازها توجه کرد. محیط ساخته شده تأثیر مستقیم و غیر مستقیم بر سلامت روان دارد. بنا بر عقیده ایوانس^۱ برخی از ویژگی‌های محیط ساخته شده همچون؛ ازدحام، آلودگی صوتی، کیفیت هوا و میزان نور به طور مستقیم بر سلامت روان اثر می‌گذارند. علاوه بر تأثیرات مستقیم، تغییرات در روند روانی-اجتماعی، که تبعات شناخته شده روانشناختی دارند نیز، می‌تواند به طور غیرمستقیم بر سلامت روانی انسان اثر بگذارد (Evans, 2003). ادراک از زیستگاه‌ها توسط عوامل عینی (شخصیت محیط، میزان سر و صدا، میزان امنیت)، تفاوت‌های فردی (جنسیت فرد، تجربه خود، ویژگی‌های روانی فرد و غیره) یا ویژگی‌های متمایز شهر (میراث تاریخی و فرهنگی، کیفیت زندگی، سطح توسعه، و غیره) تحت تأثیر قرار می‌گیرد. اماکن با شکل فیزیکی، فعالیت و معنا ساخته می‌شوند. این بدین معنی است که با فرایندهای روانی و اجتماعی فرد و ایجاد ادراک، مرتبط است (حبیبی و روحانی‌چولائی، ۱۳۹۴: ۶). مسکن یکی از گونه‌های معماری، برای آنکه از یک بنا (house) به یک خانه (home) تبدیل شود باید ظرفیت‌هایی مطابق با معیارهای تک تک ساکنان آن داشته باشد (پلاسما، ۱۳۸۹: ۱۱۶). بازتاب ماهیت خانه، ما را از امکانات فیزیکی یک بنا به قلمرو روانی ذهن رهنمون می‌سازد (همان: ۱۱۷). همان‌طور که پیشتر و در

^۱. Evans

ابتدای نوشتار عنوان شد، نیازهای جسمی و روانی را نمی‌توان به سادگی از هم جدا کرد و هر نوع نیاز جسمی مانند نیاز به گرمایش، سرمایش و آسایش بصری و صوتی و غیره تأثیر مستقیم بر آسایش روانی انسان دارند. به عنوان مثال، عواملی مثل حریمیت، فضای خصوصی، حس مالکیت و غیره روی درک ما از راحتی و کیفیت فضا تأثیرگذار است (لنگ، ۱۳۸۸). تأمین نیاز روانی در مسکن مستلزم، تأمین تمامی نیازهای ساکنان از جمله نیاز آن‌ها به تعاملات اجتماعی، کمال و تعالی، عدالت، زیبایی، خلوت و حس تعلق به مکان، طبیعت، بهداشت و ... است. علاوه بر این، زمینه‌های تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و محیطی از جمله عوامل مهم در شکل‌گیری مسکن هستند.

خانه، تنها راز زندگی خصوصی که از چشم عموم پنهان مانده سازنده زندگی اجتماعی هست (پلاسا، ۱۳۸۹: ۱۱۹). وجود قرارگاه‌ها و مکان‌ها رفتاری جمعی، فرصت‌های دیدار و ملاقات با دیگران، پیش نیاز ترویج روابط متقابل اجتماعی است. چنین فضایی در صورتی خوشایند هستند که استراحت و آسایش را تأمین کنند. از طرفی انسان برای برقراری تعاملات اجتماعی نیاز دارد که به مکان احساس تعلق خاطر داشته باشد. همچنین در کنار این، نیاز به خلوت نیز ضروری است (چرچیل^۱، ۱۳۸۶: ۱۰۰ و ۱۰۱). چراکه هر فضایی نیازمند سطح مطلوبی از خلوت است و ساختار محیط ساخته شده باید به فضای شخصی و نیازهای او پاسخ گوید. بین توانایی مالکیت بر یک مکان، احساس آسایش در آن و تمایل به محافظت از آن همبستگی وجود دارد (لنگ، ۱۳۸۸: ۱۷۷). مطابقت با الگوهای فرهنگی زندگی از جمله مهمان‌نوازی، حفظ حریم‌ها و ... از نیازهای دیگر خانه است. ادوارد هال^۲ در این‌باره معتقد است؛ فرهنگ یکی از عوامل مؤثر در هر نوع احساس است (گروتز، ۱۳۸۶: ۴۹). استفاده از اجزای طبیعت همچون پوشش گیاهی و آب و مشاهده محیط طبیعی از پنجره باعث آرامش ساکنان و سازگاری روانی انسان با محیط می‌شود. توجه به نیازهای دیگر از جمله: نیاز به زیبایی، بهداشت محیط، عدالت و اعتدال، حقیقت جویی و کمال و غیره از عوامل دیگر در آسایش روانی و تأمین نیازهای انسانی در خانه است (نقره‌کار، مظفر و تقدیر، ۱۳۹۳). ساختار کالبدی و سازماندهی فضایی خانه بهنام به شکلی است که در هماهنگی کامل با اقلیم و فرهنگ منطقه علاوه بر آسایش جسمی و فیزیکی ساکنان موجب آسایش روانی آنان نیز شده است (جدول ۷).

جدول ۷. برخی از مهمترین راهکارهای معماران سنتی در ایجاد آسایش روانی در خانه بهنام تبریز

آسایش		نمود در معماری خانه بهنام تبریز
جسمی	آسایش جسمی - فیزیکی (مطالعات پیشین - جدول ۴) - آسایش حرارتی گرمایشی سرمایشی کیفیت هوا تهویه (مطالعات پیشین - جدول ۵) - آسایش بصری نور روشنایی حریم بصری محدوده بصری (مطالعات پیشین - جدول ۶) - آسایش صوتی (مطالعات پیشین)	
روانی	نیازهای فرهنگی - اجتماعی - خلوت	- تعامل اجتماعی از طریق تنوع فضاها و نقش فضاها در تحکیم معاشرت و روبرویی افراد (هشتی، حیاط بیرونی، ...) - هشتی مشترک خانه بهنام و خانه قدکی نمودی از تحکیم معاشرت‌ها (تصویر ۱۰) - آسایش بصری، حریم بصری (مطالعات پیشین - جدول ۶) - توجه به حریم خصوصی از طریق؛ درونگرایی خانه و تفکیک بیرون و درون درخانه، متفاوت کردن نوع و صدای کوبه در برای زنان و مردان، تفکیک قلمرو اعضا خانواده در درون خانه، وجود فضایی برای اتاق پذیرایی مهمان و تفکیک آن از فضاهای اهل حرم، دور بودن آشپزخانه از چشم نامحرمان و ... (تصویر ۳ و ۱۰) - احترام به بزرگترها در نحوه قرارگیری افراد در فضاهای خانه - ایجاد زمینه تفکر برای انسان با دوری از هیاهو و توجه به درونگرایی (تصویر ۲) - ایجاد احساس امنیت و تعلق با رعایت مقیاس و ابعاد و اندازه‌ها
روانی	نیازهای معنوی و روحانی	- حک کتیبه قرآنی در نمای خانه (تصویر ۴). - تذکردهی به انسان با استفاده از نور و نقش‌ها و آرایه‌ها و نمادها ... (تصویر ۸ و ۶) - عدالت و تعادل در سازماندهی فضایی و کالبدی (تعادل و توازن در پلان‌ها و نماها)، عدالت در قرارگیری هر فضا در جای مناسب (تصویر ۲، ۳ و ۴) - تناسب، رعایت تعادل و پرهیز از بیهودگی در فضاها.

1. Winston Churchill

2. Edward Hall

نمود در معماری خانه بهنام تبریز	آسایش
<ul style="list-style-type: none"> - تزئین و زینت خانه (زیبایی صورت و سیرت) (تصویر ۴، ۶ و ۸) - زیبایی در سادگی، اخلاص، هماهنگی، تقارن و تعادل. - تعادل در رنگ ها، نور، هندسه و تناسبات (تصویر ۸) - چینش منظم فضاها اطراف حیاط (تصویر ۳) - استفاده از انواع تزئینات؛ نهاز و نخیر، گچ‌بری‌ها، تزئینات رنگی، ایجاد سایه و روشن، شیشه‌های رنگین (ارسی‌ها) و غیره - تجلی زیبایی با حضور طبیعت (گیاه و آب) (تصویر ۴) 	زیبایی
<ul style="list-style-type: none"> - حضور طبیعت در داخل حیاط خانه، پوشش گیاهی و حوض آب (تصویر ۴) - هماهنگی با محیط طبیعی زندگی. - ساخت بنا با تبعیت از اصول محیط زیست و طبیعت و بهره‌وری از آن (کمترین تخریب و تحمیل بر محیط زیست) 	سالمی
<ul style="list-style-type: none"> - اختصاص حیاط‌ها و فضاهای جانبی برای فعالیت‌های خدماتی و بهداشتی (تصویر ۳) - قرار دادن سرویس‌ها و فضاهای خدماتی در فضاهای کناری و زیرزمین (تصویر ۳) - آسایش بویایی؛ بوی مطبوع به واسطه گیاه و آب در حیاط ... 	بهداشتی

۵- نتیجه‌گیری

در دنیای کنونی با وجود صنعتی شدن جهان و مدرنیته شدن انسان و پیشرفت‌های خیره کننده بشری، توسعه ناآگاهانه و تک بعدی، جامعه جهانی را با مشکل روبه‌رو کرده است. در این بین آسایش و آرامش انسان و علی‌الخصوص سلامت روانی وی از جمله مهمترین مسائلی است که در پی این تحولات دچار بحران شده است. به علت ارتباط مستقیم انسان و معماری یا محیط ساخته شده، تحولات و اثرات آن در زندگی انسان عمیق‌تر و مؤثرتر است. خانه نیز، به عنوان ظرف زندگی انسان که ساعات بسیاری را در آن سپری می‌کند، می‌تواند تأثیر بسزایی در آسایش، آرامش و سلامت جسمی و روانی انسان داشته باشد. توجه به سبک و شیوه زندگی، طراحی و تنظیم فضاهای خصوصی زندگی، شرایط محیطی، اجتماعی و فرهنگی، اضطراب سرما و گرما، نور و تاریکی، کیفیت زندگی و تأثیرات روان‌شناختی خانه و ... تأثیرات فیزیکی و روانی خانه در آسایش و سلامت انسان هستند. بررسی معماری خانه‌های سنتی بیانگر آن است که معماران سنتی طی سال‌ها تجربه و تداوم معماری، به تدابیر ویژه‌ای جهت ایجاد آسایش در خانه‌های سنتی دست یافته‌اند. برای نیل به آسایش در خانه‌های سنتی به طیف وسیعی از نیازهای جسمی و روانی انسان پاسخ داده شده است که مهمترین آن‌ها عبارتند از؛ نیاز به آسایش فیزیکی (موقعیت و دسترسی، استحکام سازه‌ای، تعداد، اندازه و ابعاد فضاها و ...)، آسایش حرارتی (گرمایش و سرمایش)، آسایش بصری (نور و روشنایی، حریم و محدوده بصری)، تهویه و کیفیت هوا، آسایش صوتی. علاوه بر این، توجه به نیازهای اجتماعی و الگوهای فرهنگی زندگی، خلوت و حس تعلق به مکان و نیازهای معنوی همانند نیاز به پرستش، کمال و حق‌جویی، زیبایی، عدالت و غیره در ایجاد آسایش و علی‌الخصوص آسایش روانی در خانه تأثیر بسزایی داشته‌اند. آسایش جسمی و روانی در خانه سنتی، در راستای یکدیگر و تحت تأثیر دیگر شرایط آسایش فراهم شده است. نتایج بررسی خانه بهنام تبریز به عنوان نمونه مورد مطالعه حاکی از آن است که این خانه با تکیه بر منابع طبیعی و امکانات در دسترس و با سازمان فضایی و کالبدی متناسب با منطقه توانسته با ارضاء نیازهای جسمی و روانی، حد قابل قبولی از آسایش را برای ساکنان خود فراهم کند. این در حالی است که در خانه‌های معاصر با وجود دسترسی به امکانات جدید و پیشرفته ساخت، توجه‌ها به نیازهای روانی و حتی جسمانی انسان و ایجاد آسایش با مشکل مواجه شده است. بدون شک به‌روزرسانی سازوکارهای قابل تکرار ارزشمند به کار رفته در خانه‌های سنتی و کاربرد آن در خانه‌های معاصر، می‌تواند کیفیت معماری مسکن و سلامت و آسایش جسمی و روانی ساکنان را ارتقاء دهد.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. آقالطیفی، آزاده، (۱۳۹۱)، «الگوی تعامل انسان و خانه معاصر در ایران»، رساله دکتری، تهران: دانشگاه تهران.
۳. احمدپورکله‌رودی، نرگس و همکاران، (۱۳۹۶)، «نقش و تأثیر عناصر طراحی در کیفیت آسایش حرارتی فضاهای باز شهری (بررسی موردی: طراحی پیاده‌راه طمقاچی‌ها در کاشان)»، نامه معماری و شهرسازی، شماره ۱۸: ۵۹-۷۰.
۴. افشاری بصیر، نفیسه، حبیب، فرح و مفیدی شمیرانی، سیدمجید، (۱۳۹۶)، «نقش عناصر طبیعت در خانه‌های بومی یزد»، نشریه مدیریت شهری، شماره ۴۶: ۲۹۷-۳۰۶.
۵. اسمعیلی سنگری، حسین و عمرانی، بهروز، (۱۳۹۳)، «تاریخ و معماری خانه‌های قدیم تبریز»، انتشارات فروزش.
۶. بلخاری قهی، حسن، (۱۳۸۸)، «مبانی عرفانی هنر و معماری اسلامی»، چاپ اول. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه هنری سوره مهر.
۷. بور، مایکل، موسل، پیتر و سکوارز، مایکل، (۱۳۹۴)، «ساختمان‌های سبز؛ راهنمای معماران پایدار»، ترجمه: مهدی اخترکاوان، سلوا فلاحی و مونا محتاج، تهران: انتشارات کله‌ر.
۸. بهشتی، محمد، (۱۳۹۵)، «خانه (از آغاز پهلوی اول تا دهه چهل شمسی)»، فصلنامه مطالعات معماری ایران، سال پنجم، شماره ۱۰: ۲۲۹-۲۴۲.
۹. پالاسما، یوهانی، (۱۳۸۹)، «پدیدارشناسی مفهوم «خانه» در نقاشی، معماری و سینما (هویت، حریم خصوصی و مأوا)»، ترجمه امیر مجد، نشریه صنعت سینما، شماره ۹۷: ۱۱۶-۱۲۱.
۱۰. پوردیهیمی، شهرام، زمانی، بهادر و نگین تاجی، صمد، (۱۳۹۰)، «رویکردی انسانی به مسکن»، نشریه صفا، سال بیست و یکم، شماره ۵۴: ۵-۱۴.
۱۱. پوردیهیمی، شهرام و حاجی سیدجوادی، فریبرز، (۱۳۸۷)، «تأثیر نور روز بر انسان؛ فرایند ادراکی و زیست‌شناسی-روانی روشنایی روز»، نشریه صفا، سال هفدهم، شماره ۴۶: ۶۷-۷۵.
۱۲. چرچیل، وینستون، (۱۳۸۶)، «اجتماع و محیط‌های ساخته شده و محیط‌هایی که اجتماع آن‌ها را می‌سازند»، دو فصلنامه معماری ایران، سال هشتم، شماره ۳۰ و ۲۹: ۹۹-۱۰۵.
۱۳. حائری‌مازندرانی، محمدرضا، (۱۳۸۸)، «خانه، فرهنگ، طبیعت (بررسی معماری خانه‌های تاریخی معاصر به منظور تدوین فرآیند و معیارهای طراحی خانه)»، تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
۱۴. حبیبی، کیومرث، روحانی‌چولائی، الهام، (۱۳۹۴)، «ارزیابی کیفی تغییر عناصر شهرکهن ایرانی به شهر مدرن در جهت احیای مکان‌های شهری با هویت ایرانی اسلامی»، نشریه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۲۱: ۵-۱۸.
۱۵. حجت، عیسی، (۱۳۹۱)، «سنت و بدعت در آموزش معماری»، تهران: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
۱۶. حمزه‌نژاد، مهدی، ربانی، مریم و ترابی، طاهره، (۱۳۹۴)، «نقش باد در سلامت انسان در طب اسلامی و تأثیر آن در مکان‌یابی و ساختار شهرهای سنتی ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی نقش جهان، شماره ۱-۵: ۴۳-۵۷.
۱۷. حیدری، شاهین و غفاری جباری، شهلا، (۱۳۸۹)، «تعیین محدوده زمانی آسایش حرارتی برای شهر تبریز»، مهندسی مکانیک مدرس، دوره ده، شماره ۴: ۳۷-۴۴.
۱۸. زارع‌مهذبیه، آیدا، شاهچراغی، آزاده و حیدری، شاهین، (۱۳۹۵)، «بررسی کیفیت محیطی فضاهای داخلی با تأکید بر آسایش حرارتی در خانه‌های سنتی، نمونه‌های موردی: دو خانه قجری در شیراز»، دو فصلنامه مطالعات معماری ایران، شماره ۹: ۸۵-۱۰۰.
۱۹. سازمان میراث فرهنگی استان آذربایجان شرقی، (۱۳۹۴)، «اطلاعات ارائه شده به نگارنده».

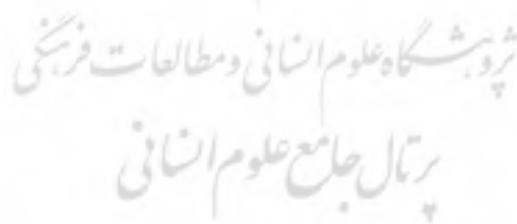
۲۰. طاهباز، منصوره و همکاران. (۱۳۹۴)، «تأثیر طراحی معماری در بازی نور طبیعی در خانه‌های سنتی»، نشریه معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره ۱۵: ۷۱-۸۱.
۲۱. عظمتی، حمیدرضا، پورباقر، سمیه و ودود رستمی، (۱۳۹۶)، «جایگاه نیازهای بنیادین انسان در سیر تحولات مسکن (مطالعه موردی: شهر اردبیل مبتنی بر پیشینه تاریخی)»، نشریه هنرهای زیبا، دوره ۲۲، شماره ۲: ۴۳-۵۰.
۲۲. علی‌الحسائی، مهران، حسینی، سیدباقر و نسبی، فاطمه، (۱۳۹۱)، «تحلیل کیفیت بصری فضای مسکونی با توجه به قابلیت و میزان دید، نمونه موردی: خانه‌های بافت قدیم بوشهر»، نشریه علمی و پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، شماره ۴: ۶۹-۸۳.
۲۳. عمرانی، بهروز، و حسین اسمعیلی‌سنگری، (۱۳۸۴)، «بافت تاریخی شهر تبریز»، تهران: سمیرا.
۲۴. فردانش، فرزین، محمدحسینی، پریسا و حیدری، علی‌اکبر، (۱۳۹۳)، «تحلیل فرهنگی خانه سلماسی تبریز بر اساس نظریه رپوپورت»، فصلنامه مطالعات معماری ایران، شماره ۵: ۸۱-۹۹.
۲۵. قبادیان، وحید، (۱۳۸۷)، «بررسی اقلیمی ابنیه سنتی ایران». تهران: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
۲۶. کی‌نژاد، محمدعلی و شیرازی، محمدرضا، (۱۳۸۹)، «خانه‌های قدیمی تبریز»، جلد اول، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
۲۷. گروتو، یورک کورت، (۱۳۸۶)، «زیبایی‌شناسی در معماری»، ترجمه: جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا همایون، چاپ چهارم، تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۲۸. لنگ، جان، (۱۳۸۸)، «آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)»، ترجمه: علیرضا عینی‌فر، تهران: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
۲۹. مرتضی، هشام، (۱۳۸۷)، «اصول سنتی ساخت و ساز در اسلام»، ترجمه ابوالفضل مشکینی و کیومرث حبیبی، چاپ اول، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
۳۰. مسائلی، صدیقه، (۱۳۸۸)، «نقشه پنهان به مثابه دست‌آورد باورهای دینی در مسکن سنتی کویری ایران»، هنرهای زیبا، شماره ۳۷: ۲۷-۳۸.
۳۱. معین، محمد، (۱۳۸۰)، «فرهنگ فارسی»، تهران: نشر سرایش.
۳۲. معماریان، غلام‌حسین، هاشمی‌طغراجرودی، مجید، کمالی‌پور، حسام، (۱۳۸۹)، «تأثیر فرهنگ دینی بر شکل‌گیری خانه؛ مقایسه تطبیقی خانه در محله مسلمانان، زرتشتیان و یهودیان کرمان»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، شماره ۲: ۱-۲۵.
۳۳. نقره‌کار، عبدالحمید، مظفر، فرهنگ و تقدیر، سمانه، (۱۳۹۳)، «بررسی قابلیت‌های فضای معماری برای ایجاد بستر پاسخ‌گویی به نیازهای انسان از منظر اسلام؛ مطالعه موردی: خانه‌های زینت‌الملک شیراز و بروجردی‌های کاشان»، نشریه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۱۵: ۲۱-۳۴.
۳۴. نوربرگ‌شولتز، کریستیان، (۱۳۸۱)، «مفهوم سکونت»، ترجمه: امیر یاراحمدی، تهران: انتشارات آگه.
۳۵. ولی‌زاده‌اوغانی، محمدباقر و ولی‌زاده‌اوغانی، اکبر، (۱۳۹۴)، «اخلاق همسایه‌داری و حقوق همسایگی در نظام معماری و شهرسازی اسلامی ایران»، نشریه مهندسی فرهنگی، شماره ۸۶: ۵۴-۷۳.
۳۶. هاشم‌پور پریسا و کی‌نژاد محمدعلی، (۱۳۹۱)، «ارتقای کیفی خانه با عنصر خیرخواهی»، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۰: ۱۳-۲۸.
37. Evans, G. W. (2003). The Built Environment and Mental Health. Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine, 80(4), 536-555.
38. Tahbaz, M. Moosavi, F. (2009). Daylighting Methods in Iranian Traditional Architecture (Green Lighting), CISBAT, International science conference, Switzerland.

Comfort at House A Case Study: Behnam Traditional House of Tabriz

Abstract

Humans have always been trying to create the highest amount of comfort for themselves and so they used various strategies to reach comfort. Tendency toward comfort has been accompanied with the use of patterns, forms and immanent spaces in traditional architecture. Domicile as a place where life takes place is of gross importance and thus should have wide criteria of qualities so that the human can achieve comfort. The paper at hand tries to study the spatial-framework structure of traditional architectures with reviewing the previous studies in relation with house studies and also attempts to analyze and interpret the solutions and strategies which are used in order to create comfort at house. To do so, the descriptive-analysis method is applied and to collect data the filed study and librarian tools are taken use of. The results of the research indicate that to reach comfort in traditional houses many of the physical and mental needs are satisfied which include the need for physical comfort (the situation and the access, the structural solidity, the numbers and sizes of the spaces, etc.), thermal comfort (heating and cooling), visual comfort (light and brightness, the limit of the visual access), ventilation and the quality of air, and the auditory and olfactory comfort. In addition, paying attention to social needs and the cultural patterns of life, solitude and the feeling of belonging to a place and spiritual needs such as the need for prayer, spirituality and perfection, aesthetics, justice, etc. have a great impact on the comfort in the house especially on the mental kind. Finally it is essential to note that the mental and physical needs are inseparable and both lead to the same path.

Key Words: Comfort, Physical Comfort, Mental Comfort, Architecture, Behnam Traditional Houses of Tabriz

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی